

Amsterdamse vogelhistorie

Een balans van regionaal-ornithologische ontwikkelingen

Inleiding

Het begin van de nieuwe eeuw is een goed moment om de balans op te maken, hoe de vogelstand in onze regio zich in de afgelopen honderd jaar ontwikkeld heeft en hoe onze regionale avifauna er bij de overgang naar de 21^e eeuw en het nieuwe millennium voorstaat.

Om verschillende redenen is het nodig en zinvol om te bezien welke ontwikkelingen zich in onze regio hebben voorgedaan, in het bijzonder

- wat de 20^e eeuw ons aan nieuwe vogelsoorten heeft opgeleverd;
- welke toe- en afname van populaties zich hebben voorgedaan;
- welke vogelsoorten enkel tijdelijk of incidenteel deel uitmaken van onze avifauna; en
- welke soorten we in de loop der tijd hebben verloren.

Allereerst is er door de snelle infrastructurele veranderingen in stad en regio een voortgaande ingrijpende verandering en verarming van natuurwaarden (onder meer aan de Diemerzeedijk, het IJmeer, de Vijfhoek, Ruigoord, de Brettenzone, maar ook in de stad, ten gevolge van kantoorbouw en verkeersvoorzieningen). Daardoor veranderen halfnatuurlijke en agrarische landschapstypen in grootstedelijke suburbia, gelardeerd met recreatieve groenvoorzieningen. De vogelstand volgt en weerspiegelt deze ontwikkeling, waarbij sommige soorten verdwijnen en andere profiteren.

Desondanks hebben zich ook voortdurend veranderingen in de stedelijke en regionale vogelwereld voorgedaan, die niet eens als een verarming maar eerder als een toenemende diversiteit aan vogelsoorten en -families zijn te beschouwen. Door meer verschillende habitats, ten gevolge van het bouwrijp maken van terreinen, en door met name meer bos en parken ten behoeve van recreatie, hebben bepaalde soorten de stad veroverd als een heel geschikte verblijf- en broedplaats (meeuwen, reigers, later roofvogels). Doortrekkende vogels uit alle windrichtingen doen niet anders: voor kortere of langere tijd kiezen zij onze stad en regio als tijdelijke tussenstop of duurzaam winterverblijf.

Een tweede reden om de huidige stand van onze regionale lijst op te maken is de voortdurende uitbreiding daarvan. Als gevolg van de toegenomen soortenkennis onder aan de stad gebonden vogelwaarnemers worden herhaaldelijk nieuwe ontdekkingen gedaan in de stedelijke en regionale vogelfauna. Sommige daarvan zijn tijdelijke gasten, andere meer blijvende aanwinsten; deels betreft het nieuwe regelmatige broedvogels. Mede dankzij de groeiende schare van oplettende waarnemers groeit de lijst van vastgestelde vogelsoorten in rap tempo. Zo snel zelfs, dat we regelmatig het overzicht kwijt zijn hoeveel vogelsoorten de Amsterdamse avifaunistische lijst nu eigenlijk telt.

Een derde reden die het nodig maakt om orde te scheppen in de stand van zaken van de Groot-Amsterdamse avifauna is de recente introductie van het zogenaamde 'phylogenetisch soortconcept' (PSC), stoelend op genetische afzondering van regionale vormen met behulp van DNA-analyse. Deze techniek heeft geleid tot taxonomische afsplitsing van verschillende, voorheen als 'ondersoorten' opgevatte, regionale vormen tot zelfstandige 'taxa'. En ook al is de discussie over het PS-concept zelf en de daarmee gepropageerde soortstatus van diverse vroegere 'ondersoorten' nog niet beslecht, het noopt toch de regionale avifaunistische lijst aan de nieuwe inzichten en nomenclatuur aan te passen.

Om de onderlinge vergelijking van oude lijsten (die zijn opgesteld aan de hand van het biologisch soortconcept) en nieuwe lijsten mogelijk te maken wordt in dit artikel de aanwas van nieuwe soorten met beide soortconcepten doorgerekend (vgl. tabel 1, p. 15).

De meest directe aanleiding voor deze historische balans was de vraag, hoeveel nieuwe soorten de afgelopen eeuw voor de regio heeft opgeleverd.

Om dat vast te stellen dient eerst bepaald te worden hoeveel vogelsoorten de Groot-Amsterdamse avifaunistische lijst telde op 1 januari 1900.

Die vraag leidde zelf weer tot een reconstructie van voorgaande avifaunistische ontwikkelingen in eerdere eeuwen. Zo ontstond een lijst van vogelsoorten, gerangschikt naar het jaartal waarin ze voor het eerst werden vastgesteld. Deze historische opsomming van nieuwe vogelsoorten, en het moment waarop zij voor het eerst zijn vastgesteld in de regio Groot-Amsterdam, biedt zowel inzicht in avifaunistische veranderingen, als in de aanwas van de Groot-Amsterdamse soortenlijst in de loop der tijd.

Een deel van deze toenemende diversiteit aan soorten betreft toevallige gasten of dwaalgasten, incidentele en onalledaagse waarnemingen die weliswaar de krenten in de pap zijn voor de doorgewinterde vogelaar, maar avifaunistisch van weinig betekenis zijn (Kist 1957); althans voor zover ze niet de voorbode zijn van blijvende vestiging van nieuwe soorten en verschuivingen in hun verspreidingspatroon. Daarom is het met name van belang vast te stellen welke van deze nieuwe soorten hier tot broeden komen, en of ze blijvend tot de grootstedelijke broedvogelstand zijn gaan behoren.

Materiaal, methode en wijze van presentatie

Dankzij een plaatselijke natuurhistorische traditie, die teruggaat tot in de 17^e eeuw, bestaan er over Amsterdam en de regio velerlei bronnen waaruit de historische ontwikkeling van de vogelstand valt op te diepen. Naast oude oorkondes en stadskeuren zijn er enige 17^e en 18^e eeuwse geleerden, waaronder dominees, apothekers, medici en natuurwetenschappers, alsook verschillende kunstschilders met belangstelling voor de vogelwereld. Pas vanaf de tweede helft van de 18^e eeuw komen er uit deze kring enige

Een volwassen vrouwtje en een jong vrouwtje Kraanvogel, geschoten bij Oostzaan, 12 april 1928 (collectie ZMA, Ned. vogels III: 1002).

FOTO: JIP LOUWE KOOIJMA

ornithologisch gespecialiseerde notabelen voort, veelal patriciërs met een verzameling naturaliën, waaronder opgezette vogels (Nozeman, Houttuyn, Temminck). Op basis van deze nog beperkte vogelcollecties worden de eerste soms fraai geïllustreerde vogelboeken samengesteld (Nederlandsche Vogelen dl. I-V, persoonlijke collectie-overzichten en taxonomische geschriften). De eigenlijke vogelwaarnemers zijn aanvankelijk jagers die zich specialiseren in het schieten van bijzondere vogels (de generatie Van Wickevoort Crommelin, Snouckaert van Schaumburg). Pas wanneer het geweer wordt verwisseld voor de verrekijker, en er vogelbescherming wordt ingesteld, eerst van zogenaamde voor de landbouw 'nuttige vogels' (mei 1880), is er een klein aantal mensen dat van vogels kijken een hobby maakt. Daarmee beginnen ook diverse vogeltijdschriften het licht te zien, deels van aviculturistische, spoedig van natuurhistorische en ornithologisch gespecialiseerde aard (De Levende Natuur 1896, Natura 1906, Ardea 1912). Jeugdclubs van Amsterdamse scholieren richten zich op natuurstudie en vormen een district van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJJ).

Als uitloeijsel van deze ontwikkelingen ontstaat in de jaren 1930 uit de afdeling Amsterdam van de Nederlandsche Natuurhistorische Vereniging een 'Centraal Bureau voor Vogelwaarneming in Groot-Amsterdam' (1933), vier jaar later omgedoopt tot 'Centraal Instituut voor Floristisch en Faunistisch onderzoek van Groot-Amsterdam'. Tegelijkertijd wordt uit het oude Faunamuseum van Artis een zelfstandig Zoölogisch Museum gevormd, met een wetenschappelijke collectie gebalgde vogels. De regionale avifaunistiek in Groot-Amsterdam heeft daarmee een steviger basis dan menig andere regio in Nederland.

De resultaten van al deze ornithologische ontwikkelingen zijn vastgelegd in velerlei tijdschriften, boeken, dagboeken, rapporten en inventarisatieverslagen. Deze zijn nageplozen op eerste vermeldingen van het voorkomen van bepaalde vogelsoorten in de regio Amsterdam. Tevens is de collectie vogels van het Zoölogisch Museum Amsterdam (ZMA) geraadpleegd op de daarin aanwezige eerste gevallen van vogelsoorten voor onze regio. Enige andere vogelverzamelingen zijn daarvoor schriftelijk geraadpleegd, waaronder de collectie Van Wickevoort Crommelin in het Nationaal Natuurhistorisch Museum te Leiden, en de daarin door Temminck en Schlegel bijeengebrachte vogels. Nog niet geraadpleegd zijn eiercollecties van regionale oölogen-ornithologen (Tj. Gs. de Vries, C. Neijssel, J. Walters).

In de historische presentatie van de regionaal-avifaunistische ontwikkeling ligt derhalve de nadruk en beperking op eerste vaststellingen van nieuwe vogelsoorten in de regio Groot-Amsterdam: wanneer precies, waar en door wie een bepaalde nieuwe vogelsoort is gezien, en waar documentatie daarover is terug te vinden in een publicatie, schilderij of foto, balgencollectie, etcetera. Daarbij is de regio voor de vroegste periode iets ruimer genomen, namelijk inclusief enige moerasgebieden aan de grenzen van het huidige werkgebied, omdat ze illustratief en representatief zijn voor de vroegere vogelfauna aan de stadsrand (Oostzaan, Aalsmeer, Botshol). In de hiernavolgende historische lijst worden de achtergrondgegevens van deze eerste gevallen in detail gereconstrueerd,

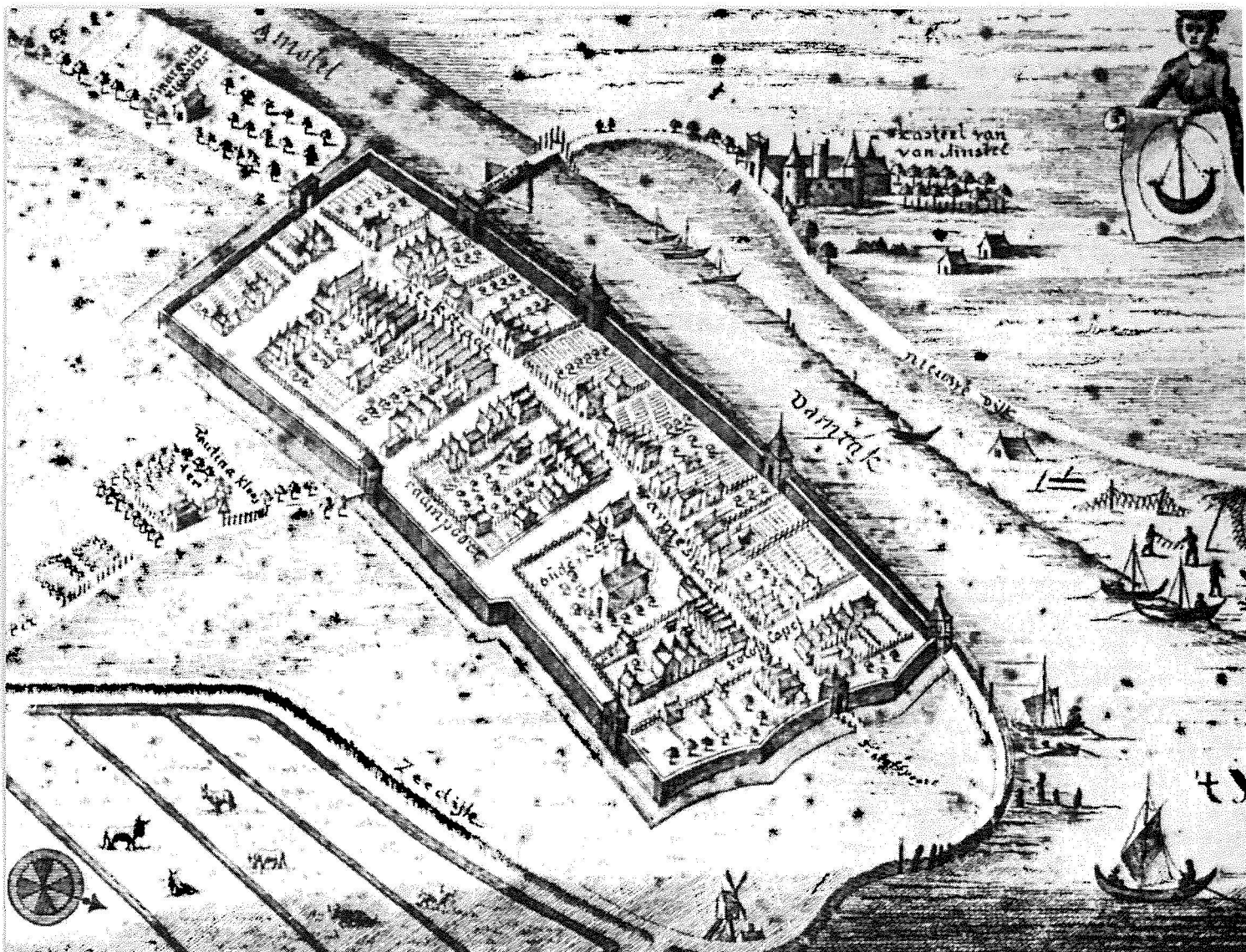
- omdat daarmee een soort zich voor het eerst aandient in de regionale avifauna;
- om zo de ontwikkeling van de regionale vogelstand in zijn diversiteit vast te stellen; en
- om een nauwkeurig beeld te krijgen van de ontwikkeling van onze regionaal-avifaunistische lijst in de loop der tijd.

De historische presentatie vloekt natuurlijk met de strenge taxonomische volgorde, die gebruikelijk is in avifaunistische overzichten. Om in de chronologische volgorde van aankomst van nieuwe soorten een systematische weg te vinden, is achterin een register opgenomen, waarmee soorten op jaartal van eerste vaststelling terug te vinden zijn. Alle in de regio vastgestelde vogelsoorten zijn met hun eerste waarneming (en bij broedvogels: eerste broedgeval) in de historische lijst terug te vinden.

Per nieuwe soort is nagegaan of en wanneer het tot broeden is gekomen, en welke documentatie er is over eerste broedgevallen.

Deze historische reconstructie van onze Groot-Amsterdamse vogelhistorie heeft verschillende saillante zaken opgeleverd. Dat betreft niet alleen specifieke gegevens met betrekking tot het eerste verschijnen en het vroegere voorkomen van bepaalde vogelsoorten (historisch eerste broedgevallen en andere nog niet eerder gepubliceerde gegevens), maar ook de ontwikkeling van de grote lijnen, de historische fenologie van bepaalde verwante soorten en families.

Het bijeengebrachte materiaal over eerste gevallen van vogelsoorten laat zien dat vele van de huidige bekende stadssoorten historisch pas betrekkelijk recent zijn vastgesteld; verschillende soorten waren vroeger geheel geen stadsvogel maar meden mensen (Wilde Eend, Merel, Houtduif). Voor minder bekende soorten zou kunnen gelden, dat ze door voldoende deskundige waarnemers ontdekt en op naam gebracht moesten worden. Maar diverse nu ruim vertegenwoordigde soorten waren vroeger veel

"Amsterdam soo het selve is omhaynt geweest in den Jaare 1342." (fantasiekaart door Johannes de Ram, 1734; vgl. Heinemeijer et al. 1987: 46)

schaarser of geheel afwezig (ganzen, roofvogels, bepaalde zangvogels). Nadat de basissoorten van onze regionale avifauna op naam waren gebracht (pas ca. 1900), stelden waarnemers die een nieuwe soort ontdekten veelal het begin van een nieuwe ontwikkeling vast, qua verspreiding en broedvoorkomen.

Voor de analyse van eerste vaststellingen van vogelsoorten zijn de volgende vragen relevant:

1. Wanneer verschijnen bepaalde soorten op het toneel, en in welk jaargetijde worden zij het vaakst voor het eerst opgemerkt? Is de eerste vaststelling het gevolg van een waarnemerseffect, in de zin van voldoende geïnteresseerde vogelwaarnemers, of van habitat-ontwikkelingen?
2. Wanneer komen bepaalde vogelsoorten in of bij de stad voor het eerst tot broeden? In hoeverre hangt de vestiging als broedvogel samen met de aanwezigheid van daarvoor geschikt habitat, vegetatie-succesie en dergelijke?
3. Waarom kwamen bepaalde soorten op, of namen andere af, en wat zijn daarbij de doorslaggevende factoren?
4. Waar, in welke delen van de regio en de stad verschenen de diverse vogelsoorten voor het eerst? Welke gebieden waren het meest productief voor het vinden van nieuwe soorten voor de regionale avifauna?
5. Door wie werden zij voor het eerst opgemerkt, en welke vogelwaarnemers waren daarin het meest succesvol? Wie hebben daarin baanbrekend en grondlegend werk verricht?
6. Hoe heeft zich door al deze nieuwe ontdekkingen de avifaunistische lijst ontwikkeld in kwalitatieve en kwantitatieve zin? Welke soorten wonnen wij als vaste nieuwe stedelijke (broed)vogelsoorten, en welke verloren wij, en waardoor? En wat is het batig saldo van winst en verlies op het vlak van de regionale vogelsoortenrijkdom?

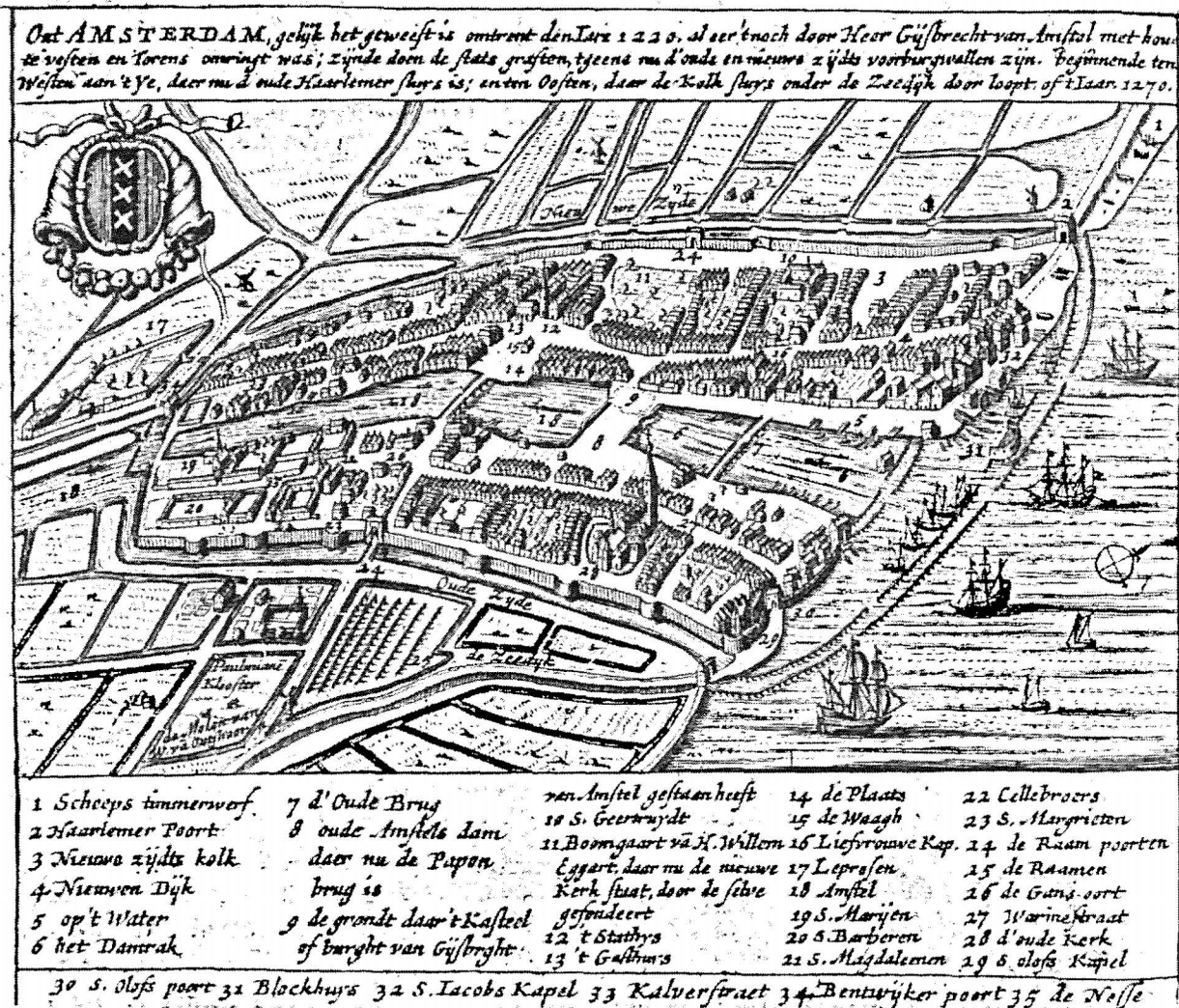
Welke progressie heeft zo de Amsterdamse avifaunistische lijst in de loop der tijd te zien gegeven?

Historische fenologie van vogelsoorten

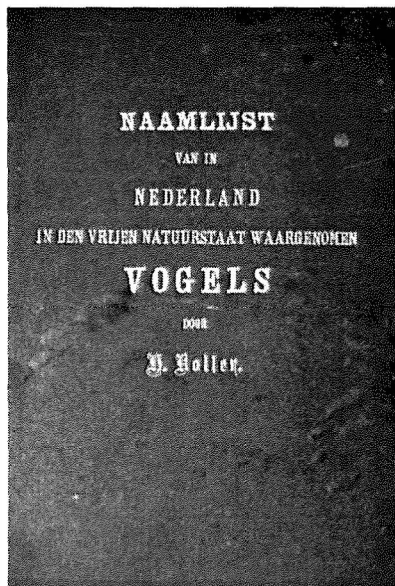
Aanvankelijk was Amstelredam een vissersdorp aan de monding van een veenrivier, omsloten door laagveenmoeras dat later als weidegrond in cultuur is gebracht. De vroegste gegevens over vogels tonen een daarbij horende vogelfauna. Naast gedomesticeerde hoenders en eenden vormt waterwild een belangrijke voedselbron voor mensen (reigers, eenden en ganzen). De bij archeologische opgravingen in de binnenstad gevonden vogelsoorten betreffen dan ook voornamelijk eetbare jachtsoorten, die mogelijk enkel door meer gefortuneerde stedelingen konden worden aangeschaft. Tussen de etensresten treffen we aan vier soorten reigers (waaronder Grote Zilverreiger), zes soorten eendachtigen, waaronder drie laagveenmoerassoorten (Grauwe Gans, Wintertaling en Wilde Eend), twee soorten gebonden aan nat weiland (Slobeend en Zomertaling), en de gedomesticeerde tamme gans en Knobbelzwaan. Daarnaast ook een Buizerd, Houtduiven en de eerste Stadsduif.

Hoewel deze opgravingsgegevens een zeer onvolledig beeld bieden van de vermoedelijk rijke vogelfauna rond de Amstel en aan het IJ, geeft het wel een indruk van een vogelfauna waarin water- en moerasvogels domineren (vgl. voor een vollediger soortenlijst de broedvogellijst van de Botshol, met 65 soorten broedend vastgesteld anno 1999).

Deze moeras- en watervogelfauna is karakteristiek voor Amsterdam en omgeving tot in de eerste helft van de 17^e eeuw. Zo behoort ook de Ooievaar tot de vogelfauna van de laat-middeleeuwse koopstad: de soort wordt zelfs door de toenmalige stedelijke overheid beschermd verklaard (1571). Een Aalscholver anno 1636 veroorzaakt een mythisch aandoende verwarring: mensen zien er nog een voorteken in van de naderende pest (Commelin 1693: 1110, Wagenaar 1760: 531; Vlek 1993: 55-57). Pas vanaf de tweede helft van de 17^e

"Out Amsterdam, gelijk het geweest is omtrent den Jare 1220, al eer't noch door Heer Gijsbrecht van Amstel met houten vesten en Toren omringt was." (kaart uit Van Domselaer 1665: 192).

Omslag van Hendrik Kollers 'Naamlijst van in Nederland in den vrijen natuurstaat waargenomen vogels' uit april 1888.

FOTO: JIP LOUWE KOOIJMANS

eeuw zijn geletterde mensen in staat kleinere vogelsoorten op naam te brengen en af te beelden. Daaronder de eerste zwaluwen en Gierzwaluw, Spreeuw, mussen en ander 'klein gevogelte'. De vroegste heel korte beschrijving van de fauna van Amstelland door Van Domselaer noemt de eerste weidevogels: Kievit, Watersnip en (Veld)leeuwerik. Ook blijken de jagers-visser succes te hebben met de bestrijding van hun concurrenten: Vossen zijn er "*gants geen; Otters zijnder ook niet veel.*" (Van Domselaer 1664: 273-274). Hoezeer de soortenkennis van de Amsterdammers nog onderontwikkeld is, moge blijken uit het geringe aantal aan het eind van de 17^e eeuw gedocumenteerde vogelsoorten: het zijn er nog slechts 27.

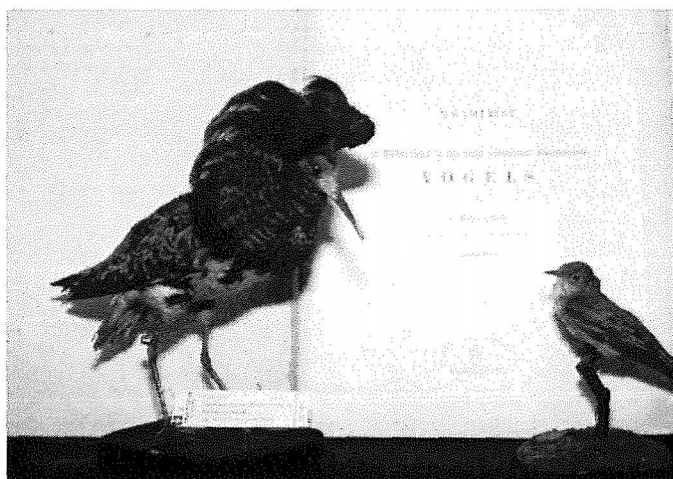
De Verlichting - op ornithologisch gebied met name belichaamd in het systeem van Linnaeus (1735; Ned. bew. door Houttuyn, 1761-1785) - brengt vogelcollectioneers ertoe hun avifaunistische kennis over Nederland te boek te stellen. De remonstrantse dominee en eerste vaderlandse ornitholoog Cornelis Nozeman (geb. Amsterdam, 1721) zet zich aan de samenstelling van een avifaunistisch overzichtswerk: *Nederlandsche Vogelen*. Dit op atlasformaat uitgevoerde plaatwerk is bedoeld om een totaal-overzicht te bieden van

hier te lande voorkomende vogels, maar deel I (1770) komt - met enige hulp van Amsterdamse verzamelaars - niet verder dan de behandeling van 42 soorten; het tweede en derde deel behandelen tezamen nog eens 84 soorten (1789, 1797).

De Nederlandse avifaunistische lijst telt dus aan het eind van de 18^e eeuw nog maar 126 beschreven soorten, terwijl tot dan voor de regio Groot-Amsterdam nog slechts 30 soorten zijn gedocumenteerd. De progressie in soortenkennis en de verbreiding ervan onder het geletterde publiek gaan dus vrij langzaam.

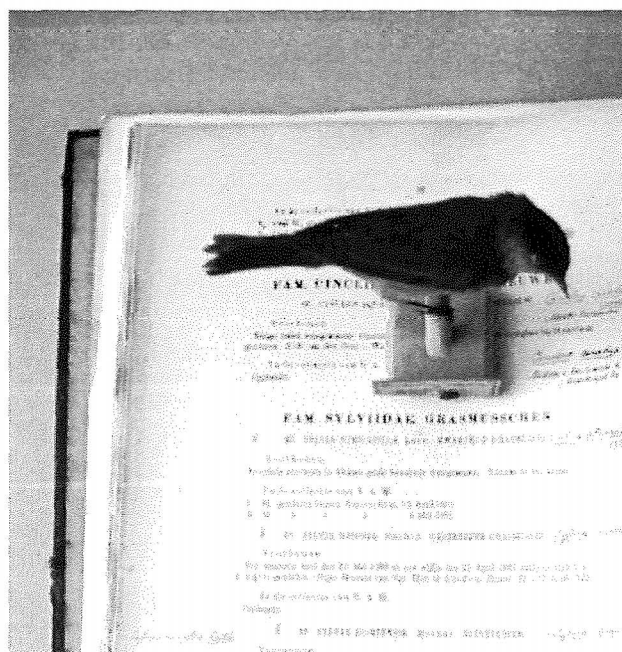
Pas vanaf het midden van de 19^e eeuw is er sprake van een eerste generatie veldornithologen, die zich werpen op het verkennen van een regionale avifauna, om daarmee 'bouwstoffen' aan te dragen voor een nationale avifauna. Een hunner voornaamste representanten is de Haarlemse ornitholoog-verzamelaar Jan Pieter van Wickevoort Crommelin (geb. 1830). Zijn collectie opgezette vogels, merendeels afkomstig uit Kennemerland, is voor een klein deel bijeengebracht uit de regio Amsterdam, de Zaanstreek en Waterland. In de jaren 1853-1875 verzamelt Van Wickevoort Crommelin hier 23 soorten die nieuw zijn voor de regio Amsterdam. Het betreft merendeels eenden, steltlopers en moerasvogels afkomstig van het IJ en de veengebieden rond Oostzaan.

De collectioneur-jager die in de 19^e eeuw het meest bijdraagt aan de regionale avifaunistische kennis is de Artispreparateur Hendrik Koller (1837-1891). Hij trad in dienst van Artis in 1879 en kreeg tot taak de collectie opgezette vogels systematisch uit te breiden ten behoeve van het Faunamuseum van de dierentuin. Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het zoölogisch genootschap Natura Artis Magistra stelde hij een overzicht samen op basis van de toenmalige Artiscollectie, een '*Naamlijst van in Nederland in den vrijen natuurstaat waargenomen vogels*' (april 1888). Dit landelijke avifaunistische overzicht bevatte 66 voor de regio Groot-Amsterdam nieuwe vogelsoorten; totaal telde zijn lijst 295 in Nederland vastgestelde soorten,

Titelpagina en bijgewerkte tekst van Kollers Naamlijst, met v.l.n.r.: een mannetje Kemphaan, verzameld aan het Nieuwe Meer op 9 mei 1883, een Grauwe Vliegenvanger van 13 mei 1919 uit Amsterdam, en een mannetje Zwartkop van 14 april 1881 te Amsterdam.

FOTO'S: JIP LOUWE KOOIJMANS

waaronder 166 broedvogels. In de weinige jaren tot zijn overlijden verzamelde of zag Koller nog eens 10 nieuwe soorten voor de regio, hetgeen zijn persoonlijke bijdrage tot een indrukwekkend aantal van 68 soorten voor Groot-Amsterdam bracht. Niemand na hem heeft zoveel nieuwe soorten vastgesteld. Zijn eerste regionale gevallen worden nog bewaard in de collectie opgezette vogels in het ZMA (o.m. Hop en Draaihals, en een mogelijke Geelsnavelduiker). Kollers bijdrage bestaat voornamelijk uit documentatie van gewone stads- en parkvogels verzameld in Amsterdam (22 soorten), als ook diverse steltlopersoorten afkomstig van Diemen en Oostzaan (o.a. Poelsnip). De toename van het aantal vastgestelde vogelsoorten is dus in de jaren 1880 vooral te danken aan zijn actieve verzamelwerk voor het Faunamuseum van Artis. Koller legde daarmee de basis voor de kennis van de vogelstand van Amsterdam en omstreken.

Jac. P. Thijssen op excursie in het Naardermeer 28 mei 1897, met Frederik van Eeden jr. en zijn gezin. V.l.n.r.: Martha van Eeden - van Vloten, Hans van Eeden, Frederik van Eeden jr., Jac. P. Thijssen en op de achtergrond Jan Hoetmer, beroepsvisser van het Naardermeer.

In maart 1891 overlijdt Koller, en zeven maanden later Van Wickevoort Crommelin. Als opvolger van Koller wordt benoemd Paul L. Steenhuizen, een preparateur afkomstig uit Leiden (1870). En in september 1892 keert de jonge schoolmeester Jac. P. Thijssen terug in Amsterdam, na een verblijf van tweeënhalf jaar als hoofd van de lagere school te Den Burg op Texel. Deze gebeurtenissen markeren de overgang van de 19^e eeuwse generatie vogelverzamelaars naar een nieuwe generatie veldwaarnemers. Door middel van het tijdschrift *De Levende Natuur* (1896) en diverse vogelboeken (1904, 1906, 1912) geeft Thijssen de toenemende vogelkennis door aan een breder publiek. Thijssen zelf, die maar tien jaar in de regio vogelwaarnemingen heeft verricht (1893-1902) en zijn vriend Steenhuizen dragen tezamen in de loop van de jaren 1892-1922 30 nieuwe soorten bij aan de regionale avifaunistische lijst; tevens stellen zij 24 soorten vast als nieuwe broedvogel voor Amsterdam. Het betreffen vooral park- en bosvogels, waargenomen in het Vondelpark en Artis.

Bij de overgang naar de 20^e eeuw telt de Amsterdamse avifaunistische lijst 182 soorten; de meeste daarvan (152) werden pas in de tweede helft van de 19^e eeuw verzameld of waargenomen.

Bij de afsluiting van het tijdperk van de ornithologie-met-het-geweer blijkt dus, terugblikkend, dat men de eigen regionale avifauna nog maar zeer onvolledig en voor de helft kent. Die onvolledige kennis vormt echter het vertrekpunt en de stimulans voor een kleine maar groeiende groep jonge waarnemers tot het doen van nieuwe ontdekkingen, die veel meer op intensieve veldwaarnemingen stoelen. Daardoor wordt de kennis van het regionale vogelleven gestaag verder uitgebreid.

Verschillende leerling-vogelaars van Thijssen, onder wie met name Henk Delsman, Dirk Piet en Pieter de Snoo stellen mede aan de hand van zijn Vogelboekje (1912) in de eerste drie decennia van de nieuwe eeuw nog eens een veertigtal nieuwe soorten vast. Daaronder zijn enige voor de regio zeldzame gevallen: Grote Trap, Zwarte Ooievaar, Ralreiger, Roodkopklauwier, Arendbuizerd en Withalsvliegenvanger.

In de jaren dertig treedt een nieuwe generatie jonge vogelaars aan, afkomstig uit natuurclubs van verschillende Amsterdamse middelbare scholen ('Naturae discipuli' e.a.), de latere afdelingen van de Amsterdamse NJN. Zij leren hun soorten kennen op de diverse opspuitterreinen aan de rand van de stad: de Amsterdammerpolder, de Roothoek en het Oostzanergat. Op basis van gegevens uit de jaren 1933-1936 stelt het 'Centraal Bureau voor Vogelwaarneming' van de afdeling Amsterdam van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging de allereerste regionale avifaunistische lijst samen: *Vogels van Amsterdam* (1937). Deze lijst telt 170 soorten, waarvan 82 soorten als broedvogel worden genoemd. *Vogels van Amsterdam* vermeldt 6 nog niet eerder vastgestelde soorten (Witoogeend, Wilde Zwaan, Grauwe Kiekendief, Kleine Mantelmeeuw, Sprinkhaanzanger en Frater), terwijl 4 tot 5 in deze jaren ook voor het eerst waargenomen taxa onvermeld blijven (Ijsvors, Bosuil, Rouwkwikstaart, Kuifmees en Alk). Op grond van voorgaande literatuur telt de Amsterdamse lijst dan cumulatief 242 soorten, 59 meer dan aan

het begin van de 20^e eeuw. Thijssen's werk en dat van het 'Vogelbureau' werpen hun vruchten af. De nieuwe aanwinsten voor de grootstedelijke avifauna in de eerste decennia van de 20^e eeuw bestaan voor een belangrijk deel uit bos- en struikvogels (zo'n 20 soorten), 4-5 soorten roofvogels, 5 soorten sterns en enige binnengewaaide zeevogelsoorten (waaronder Jan-van-Gent, Vaal Stormvogeltje en Kleine Alk). Onder de 80 in de jaren 1900-1939 voor het eerst broedend vastgestelde soorten zijn er verschillende die profiteren van stadsuitbreidingen: Zwarte Roodstaart (1903, 1942), Kuifleeuwerik (1928), Bontbek-, Kleine en Strandplevier (1904, 1910, 1938).

Zo is voor de Tweede Wereldoorlog de avifaunistische kennis over Groot-Amsterdam aanzienlijk uitgebreid. Opvallend afwezig in dit soortenpalet zijn ganzen en bosroofvogels.

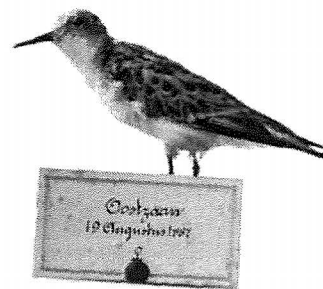
Vanaf 1940 worden nog ruim 70 soorten, voornamelijk onregelmatige doortrekkers en wintergasten toegevoegd aan de Amsterdamse avifaunistische lijst. Daarvan hebben zeer weinig soorten het gebracht tot regelmatige doortrekkers of wintergasten (Grote Barmseijs, Kolgans). Onder de ca. 40 nieuwe broedvogels gaat het ook merendeels om onregelmatige of incidentele broedvogels, die profiteren van een tijdelijk aanwezig voorkeurshabitat (Kluut, Klein en Kleinst Waterhoen) of tot broeden komen als gevolg van de vegetatie-ontwikkeling van struikopslag naar ouder wordend bos (Buidelmees, Appelvink). Daarnaast komen er 3 soorten meeuwen broeden bij de stad, op de vlucht voor de Vos in de duinstreek. 15 nieuwe broedvogelsoorten komen enkel incidenteel tot broeden. Daartegenover staan 10 structurele aanwinsten voor de na-oorlogse broedvogellijst: Zwarte Roodstaart, Tafeleend, Putter, Bosuil, Krakeend, Turkse Tortel, Buizerd, Havik, Sperwer en Grauwe Gans.

Schaarse broedvogels van het laagveenmoeras en verschillende van stadsuitbreidingen profiterende soorten wisten niet of nauwelijks stand te houden. Meer of minder definitief verdwenen 7 soorten als broedvogel, met tussen haakjes het laatste jaar van broeden: Ooievaar (1933), Geelgors (1961), Kleine Bonte Specht (1974), Witoogeend (1983), Woudaap (1984), Strandplevier (1986) en Kuifleeuwerik (1994).

Al met al laat ook de broedvogellijst een stijging van het aantal soorten zien, hoewel enkele heel mooie soorten zijn verdwenen.

Totaal werden tot 2000 in de regio Groot-Amsterdam 302 vogelsoorten vastgesteld, geteld volgens het biologisch soortconcept (BSC), terwijl dit er 313 zijn volgens het fylogenetisch soortconcept (PSC). Daaronder werden tenminste 144 soorten met zekerheid broedend vastgesteld, waarvan ongeveer de helft regelmatig (vgl. tabel 7, p. 74).

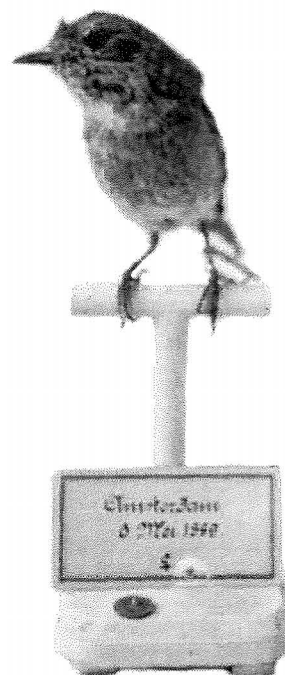
De gehele ontwikkeling overziend kan onderscheid worden gemaakt tussen oude soorten die traditioneel

Vrouwtje Kleine Strandloper, geschoten bij Oostzaan, 19 augustus 1887.

Smient, 1e jaars mannetje geschoten bij Diemen, 17 februari 1888.

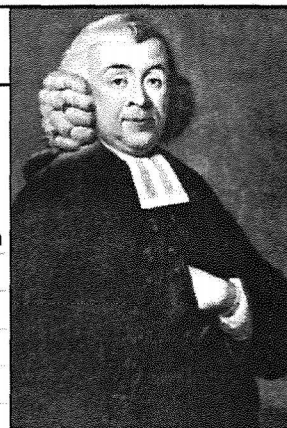

Vrouwtje (jong mannetje?) Gekraagde Roodstaart, geschoten te Amsterdam 6 mei 1889.

Tabel 1

Ontwikkeling van de Amsterdamse avifaunistische lijst

periode	nieuw	som*	broedvogels	som	*toelichting
1250-1299	1	1	1	1	
1300-1399	11	12	?	1	14 ^e eeuw: 11 nieuwe soorten
1400-1499	-	12	-	1	
1500-1599	3	15	3	4	16 ^e eeuw: 3
1600-1699	10	25	3	7	17 ^e eeuw: 10
1700-1799	5	30	-	7	18 ^e eeuw: 5
1800-1849	2	32	-	7	excl. Kaapse Stormvogel [#] , incl. Renvogel [#]
1850-1859	12	44	-	7	
1860-1869	14	58	3	10	
1870-1879	19	77	-	10	excl. Smaragdpurperkoet [#]
1880-1889	74	151	4	14	+ 1 PSC-taxon (Bonte Kraai): 152 taxa
1890-1899	30	181	17	31	PSC-taxa: 182
					19 ^e eeuw: 152 nieuwe soorten; PSC-taxa: 153
1900-1909	19	200	32	63	PSC-taxa: 201
1910-1919	9	208	8	71	PSC-taxa: 210
1920-1929	18	227	16-17	88	PSC-taxa: 228
1930-1939	18	245	21-24	112	+ 3 PSC-taxa: 249, en incl. Baltische Meeuw [#]
1940-1949	13	258	13-15	127	+ 2 PSC-taxa: 264
1950-1959	8	266	4	131	+ 1 PSC-taxon: 273
1960-1969	17	283	6-7	138	PSC-taxa: 290
1970-1979	5	288	2-4	142	+ 2 PSC-taxa: 297; incl. Roze Spreeuw (1972) [#]
1980-1989	8	296	7-8	150	PSC-taxa: 305
1990-1999	6	302	5-10	144-160	+ 2 PSC-taxa = 313; excl. 4 (nog) niet aanvaarde soorten
					20 ^e eeuw: 121 nieuwe BSC-soorten, 131 PSC-taxa

CORNELIS NOZEMAN (1721-1785)

tot onze regionale avifauna behoren en meer recente of piepjonge nieuwkomers (waarbij het opvalt hoe recent bepaalde soorten pas als broedvogel zijn vastgesteld). Het oudste lid van onze avifauna is de Blauwe Reiger (ruim 200 jaar ouder dan Ooievaar). Ook al tamelijk 'bejaard' uit historisch perspectief zijn in de 16^e en 17^e eeuw vastgestelde soorten als Kerkuil, Steltkluut, Aalscholver, Roerdomp en Nachtegaal.

Van VUT-leeftijd kunnen we de soorten noemen, verzameld in de 19^e eeuw door Crommelin en Koller; deze zijn op weg naar hun pensioenstatus maar kunnen nog wel een tijdje mee (Bontbekplevier, Oeverwaluw, Roek). In de middelbare leeftijdsgroep zitten diverse vogels van stadstuinen en parkaanleg (Merel, Spotvogel, Hout- en Holenduif). Onder de jongere soorten zijn er die het gemaakt hebben (Bosuil, Turkse Tortel), beloftevolle nieuwkomers (Buizerd, Sperwer), maar vooral veel passanten, waarvan we maar af moeten wachten of ze tot de vaste broedvogelstand gaan behoren (Groene Specht, Buidelmees, Kleine Mantelmeeuw).

Totaal broedden 18 soorten slechts incidenteel.

Eerste gevallen: waar en wanneer?

Natuurlijk is het interessant waar en in welke jaargetijden de verschillende nieuwe soorten het eerst zijn vastgesteld.

Aanvankelijk schoten de collectioneers hun watervogels en meeuwen op het IJ, steltlopers en rallen in Waterland en Amsterdam-Noord, en stads- en parkvogels in het centrum, vooral in Artis en het Vondelpark. Later bleken de Diemerzeedijk en de Watergraafmeer interessante vindplaatsen voor nieuwe soorten. Vanaf midden 20^e eeuw raken de Botshol en het Amsterdamse Bos steeds meer in trek als waarnemingsgebieden.

Tabel 2

Aantal eerste gevallen in de verschillende sectoren van Groot-Amsterdam

	west	noord	centrum	zuid	oost
1285-1799	2	1?	15	-	6
1800-1899	5	28	66	13	33
1900-1949	7	21	8	15	13
1950-1999	11	7	3	20	14
totaal	25	56	102	48	66
perc. aandeel	9%	19%	34%	16%	22%

Zolang het centrum nog niet volledig afgesloten is van het buitengebied, zijn de stadstuinen, Artis en het IJ aanvankelijk zeer productieve vindplaatsen; vooral in de Artistuin worden verscheidene opmerkelijke soorten gevonden (o.m. de eerste Hop, Draaihals, Nachtzwaluw, Pestvogel, Drieteenmeeuw). De veengebieden rond Oostzaan en de IJsselmeerkust bij Diemen strijden om de twee-

de en derde positie. In de eerste helft van de 20^e eeuw worden de opspuitterreinen van Amsterdam-Noord en -West belangrijke plekken om nieuwe soorten te vinden (Griel, Waterrietzanger).

Vanaf de jaren 1940 verschuift de aandacht naar het Amsterdamse Bos en de Botshol, waar dan de meeste nieuwe soorten worden gevonden. In de jaren vijftig en zestig worden vervolgens de opspuitterreinen in Nieuw-West en Zuid-Oost goede plekken om nieuwe soorten aan te treffen (i.h.b. steltlopersoorten als Blonde Ruiters, Poelruiters, Breedbek- en Gestreepte Strandloper, Amerikaanse Oeverloper). Al met al blijft het oostelijk stadsdeel en buitengebied het tweede belangrijkste gebied voor het vinden van 'firsts', terwijl het Westelijk Havengebied maar kort belangrijk is geweest (vgl. tabel 2).

Natuurlijk spelen bij al deze uitkomsten de activiteiten en gebiedsvoorkeuren van actieve waarnemers een belangrijke rol. Maar doorslaggevend is de toenemende diversiteit in beschikbare habitats: veenmoeras en veenweidegebied, grote meren, stadsparken, tijdelijke slikgebieden en zandvlakten. Menselijke ingrepen in het landschap, aanvankelijk het in cultuur brengen van de veengebieden, het droogmalen en inpolderen van binnenmeren (Haarlemmermeer, het Binnen-IJ), de afsluiting van de Zuiderzee en later het Markermeer, het opspuiten van grote terreinen ten behoeve van stads- en havenuitbreidingen, en de aanleg van nieuwe stadsparken (Amsterdamse Bos, Sloterplaspark, Gaasperplaspark) hebben de diversiteit aan beschikbaar biotoop enorm bevorderd.

Bij de recente verdere verstedelijking van het buitengebied neemt de oppervlakte steenwoestijn evenwel verder toe en doet de toenemende menselijke infrastructuur weer afbreuk aan deze habitatdiversiteit.

Onder de nieuwkomers zijn zowel doortrekkers als zomer- en wintergasten, waardoor eerste gevallen zich in alle maanden van het jaar kunnen voordoen (vgl. tabel 3).

Het voorjaar, en in het bijzonder de mei-maand, blijkt zoals te voorspellen het beste jaargetijde voor nieuwe gevallen, zowel voor zomervogels als voor doortrekkers en dwaalgasten. Natuurlijk speelt hierbij een waarnemerseffect, van meer vogelaars die er in deze tijd op uitgaan, een rol.

Het najaar en de vroege winter blijken ook heel productieve maanden wat betreft het verschijnen van nieuwe soorten. De minste maanden van het jaar zijn de kernmaanden van zomer en winter, juni-juli en februari, wanneer er zich minder grootschalige verplaatsingen van vogels voordoen. Opmerkelijk is het hoge aantal nieuwe gevallen in maart, een maand die beter scoort dan de afzonderlijke najaarsmaanden.

Tussen de jaren onderling zijn er grote verschillen in het aantal nieuwe soorten voor de regionale lijst (tabel 4). Het jaar 1896 waarin Thijsse regelmatig het Vondelpark bezoekt en daar diverse nieuwe parkvogelsoorten vaststelt, blijkt tevens het jaar geweest te zijn waarin de meeste nieuwe soorten voor de regio zijn ontdekt. Heel productief waren ook de jaren 1880-1889, waarin Koller veel nieuwe soorten in de regio verzamelde. In de 20^e eeuw waren de beste jaren 1903, 1926 en 1999, terwijl in nog maar 36 afzonderlijke jaren meer

Tabel 3

Maandfenologie van eerste gevallen in de regio Groot-Amsterdam

winter				voorjaar				zomer				najaar			
december	26			maart	30			juni	12			september	22		
januari	23			april	24			juli	11			oktober	24		
februari	17			mei	42			augustus	21			november	28		
totaal	66				96				44				74		
	24%				34%				16%				26%		

dan één nieuwe soort werd gevonden. In 28 verschillende jaren van de afgelopen eeuw werd zelfs geen enkele nieuwe soort aan de lijst toegevoegd.

De gemiddelde aanwas van de regionale avifaunistische lijst lag in de afgelopen twee eeuwen op 1,4 nieuwe soorten per jaar. In de laatste 30 jaar lag die op 0,7 nieuwe soort per jaar.

Even spectaculair als de 20^e eeuw begonnen was, werd deze afgesloten met een opmerkelijke reeks van nieuwe soorten voor de Amsterdamse lijst (vgl. de eeuwwende 19^e/20^e eeuw met het slot van het historisch overzicht). Voor de landelijke avifaunistische lijst produceerde de regio Groot-Amsterdam sedert 1800 eerste gevallen of meldingen van 7 soorten en 1 ondersoort: Sneeuwuil, Renvogel[#], Grote Aalscholver, Arendsbuizerd, Baltische meeuw[#], Witstuitbarmsijs[#], Kleine Zwartkop en Rotskruiper (Van den Berg & Bosman 1999). Rotskruiper is een Nederlandse unicum, want (afgezien van verschillende meldingen en claims) is de soort met zekerheid niet elders in Nederland vastgesteld.

Tabel 4

Jaren met de meeste nieuwe soorten		
nieuwe soorten	frequentie	ontdekkingsjaren
13	1X	1896
11	1X	1885
10	2X	1881, 1887
9	2X	1882, 1888
6	6X	1860, 1879, 1880, 1889, 1899, 1903
5	7X	1664, 1884, 1886, 1926, 1936, 1999
4	5X	1855, 1878, 1883, 1929, 1967
3	19X	1859, 1872, 1873, 1874, 1878, 1892, 1895, 1900, 1901, 1905, 1925, 1934, 1935, 1937, 1939, 1943, 1958, 1963, 1964
2	20X	1858, 1866, 1897, 1910, 1911, 1915, 1919, 1927, 1930, 1938, 1942, 1945, 1947, 1966, 1969, 1972, 1979, 1980, 1989, 1996.
totaal: 62 jaren met meer dan één nieuwe soort		

J.A.C. P. THIJSSSE, 1897

FOTO: J.H.C. DE GROOT

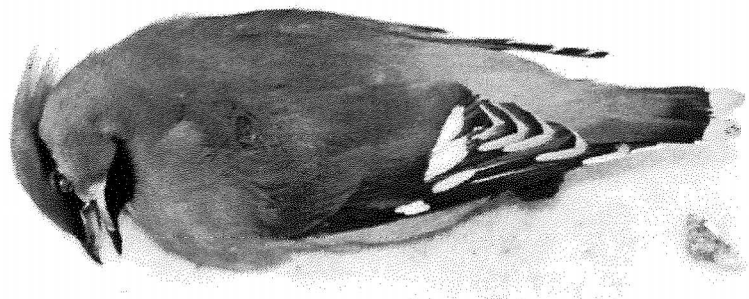

FOTO: NIKK ZIJLMANS

Notenkraaker in het Amsterdamse Bos, 11 augustus 1968 en mannetje Pestvogel, gevonden in de Zaagmolenstraat Amsterdam-Oud West, 6 februari 1996 (vondst L. Lodeizen; in coll. ZMA nr. 39265).

De rol van vogelverenigingen, tijdschriften en individuele vogelaars

We hebben gezien dat antropogene factoren in overwegende mate verantwoordelijk zijn voor de toenemende diversiteit aan vogelsoorten in de grootstedelijke regio. Allereerst de verandering van het landschap rond en in de stad door allerlei planologische ingrepen, later de verminderde jachtdruk op kraaiachtigen, ganzen en roofvogels.

Plaatselijke vogelbeschermingsmaatregelen dateren al uit de 16^e en 17^e eeuw (Ooievaar, Nachtegaal); deze zijn langzaam uitgebreid tot steeds meer soorten, en strekken zich nu ook uit tot broedende vogels en voormalig algemeen bejaagde soorten jachtwild.

Daarnaast is de historische eerste vaststelling van vogelsoorten afhankelijk van het waarnemingsvermogen van mensen, om vogelsoorten te onderscheiden alsook van hun opmerkingszin daarbij nieuwe soorten

Tabel 5

Ontwikkeling van het ledental van landelijke en Amsterdamse vogelverenigingen

Ned. Ornithol. Vereeniging (Amsterdamse leden)		Ned. Natuurh. Vereeniging afd. A'dam, werkgroep vogels		KNNV-VWGA, later Vogelwerkgroep Amsterdam	
1910:	21	1933:	17	1959:	27
1928:	26	1940:	30	1970:	86
		1946:	30	1980:	106
				1990:	157
				1999:	241

vast te stellen en te documenteren. De aanvankelijk langzaam, later door vogelgidsen en optiek sterk verbeterde vogelkennis, de toename van het aantal waarnemers (vgl. tabel 5) en de toename van vrije tijd om naast beroepsarbeid en gezinstaken naar vogels te kijken, zijn er waarschijnlijk voor verantwoordelijk, dat er steeds weer nieuwe soorten ontdekt worden.

Bovenstaande tabel laat in de eerste 60 jaren van de 20^e eeuw een betrekkelijk stabiel beeld zien van het aantal Amsterdammers, dat lid is van een landelijke of later van een regionale vogelvereniging. Pas vanaf de jaren zestig zet een stevige groei van het ledental in. Het is duidelijk dat hierdoor de ontdekkingskans van nieuwe soorten in de regio toeneemt.

De documentatie van deze eerste regionale vogelwaarnemingen hangt ten derde in aanzienlijke mate af van het feit dat er natuur- en vogeltijdschriften waren, die het de moeite waard vonden ze te publiceren. Vanaf eind 19^e eeuw verschijnen er natuurhistorische en ornithologische periodieken, waarin waarnemers hun regionale waarnemingen konden publiceren. Zo startten Heimans, Thijsse en Jaspers in 1896 het veelzijdige maandblad *De Levende Natuur*, waarin vooral Thijsse en zijn volgelingen publiceerden, en verscheen vanaf 1911 het tijdschrift *Ardea*, met bijdragen van onder meer Steenhuizen.

Vanaf midden jaren dertig zijn er gespecialiseerde regionale periodieken, waarin Amsterdamse vogelwaarnemingen worden gepubliceerd: *De Waarnemer* (1936-1941) en zijn opvolger *Mededeelingen van het Centraal Instituut voor Floristisch en Faunistisch onderzoek in Groot-Amsterdam* (8 afl. 1942-1951; beide uitgaven van de afd. Amsterdam der Ned. Natuurhistorische Vereniging), en *De Inktzwam*, het blad der Amsterdamse NJN (1937-1994).

Terwijl het N.N.V.-periodiek begin jaren vijftig ter ziele gaat, verschijnen Amsterdamse ornithologische publicaties in *Ardea*, *Limosa*, *De Levende Natuur* en *Het Vogelaar* (door resp. Sluimers, Walters, Frieswijk & Bresser, Van Drooge en Brander). Vanaf 1963 verschijnt vier maal per jaar het *Mededelingenblad van de KNNV Vogelwerkgroep Amsterdam*, sedert april 1981 tot en met heden voortgezet als *De Gierzwaluw*.

Vaak werd een nieuwe soort door een afzonderlijke vogelaar ontdekt. Nogal eens hadden de betreffende waarnemers daarbij nauwelijks of geheel niet in de gaten, dat ze een eerste geval vaststelden voor hun eigen regio. Vandaar dat bij elk nieuw geval zoveel mogelijk is genoteerd wie de soort bijdroeg aan de regionaal-avifaunistische lijst. Vervolgens is nagegaan wie zich wat betreft het vinden van nieuwe soorten in Groot-Amsterdam het meest verdienstelijk heeft gemaakt.

Aan de hand van dit criterium is een lijst opgesteld, een soort 'top-honderd' van ontdekkers van vogelsoorten in de regio, waarin alle 120 waarnemers van een nieuwe soort zijn opgenomen (zie pag. 20).

Het is duidelijk dat degenen die vóór 1900 actief waren, nog veel mogelijkheden hadden om aanvullingen voor de Amsterdamse lijst te vinden, in de vorm van nog tamelijk algemene en eenvoudige soorten.

Hoe later in de 20^e eeuw des te meer het bij nieuwe vaststellingen om onregelmatige of zeldzame soorten handelt. Daardoor figureren naast de bekende veldornithologen enige minder bekende vogelaars uit de 19^e en vroeg-20e eeuw hoog in de top-tien. Hun verdienste is het vooral vroeg in de geschiedenis verslag te hebben gedaan van hun vogelwaarnemingen in bepaalde vogelryke gebieden (bijv. Thijsse over het Vondelpark, Steenhuizen over Artis, Delsman over Zeeburg en de omgeving van het Nieuwe Meer, Labouchère over de grachtentuinen). Hoe meer soorten al ontdekt zijn, des te moeilijker het wordt om nieuwe soorten vast te stellen. Wat dat betreft worden respectabele posities ingenomen door met name P.C. de Snoo (geb. 1908) en J.E. Sluimers (geb. 1912). De vogelaars van na de Tweede Wereldoorlog hebben waarschijnlijk veel meer velduren moeten maken om een nieuwe soort in de regio vast te stellen, omdat het steeds meer schaarse doortrekkers, danwel echte dwaalgasten betrof.

Na de oorlog zijn er dan ook maar 7 waarnemers, die ieder nog 3 nieuwe soorten voor de regio wisten vast te stellen (Sluiters, Frieswijk, Bakker, De Roever, Swart, Van Duin en Vogelzang). In alle gevallen handelt het om vogelaars die vele uren in het veld doorbrachten. Slechts vier van de meest-actieve babyboomers wisten er voor zich nog 2 regionale 'firsts' uit te halen, terwijl de meesten van hen op z'n best maar één enkele nieuwe soort aanbrachten (bijv. Oreeel, Schoevaart, Visbeen, Van Groen).

Totaal waren er 120 waarnemers nodig om de algehele soortendiversiteit van de Groot-Amsterdamse avifauna vast te stellen. Voor 95 procent waren dit mannen, terwijl er maar acht vrouwen bij nieuwe ontdekkingen betrokken waren.

Toch was er al in de jaren tachtig van de 19^e eeuw een mej. Kruiemel, die een vogelcollectie aanlegde met de eerste in de regio verzamelde Slechtvalk, alsook de eerste Grote Bonte Specht. Een zekere mej. Hollefeld zag in haar Keizersgrachtstuin de eerste Withalsvliegenvanger voor de regio (mei 1929). Het enige regionale geval van een Baardgrasmus, en pas het tweede voor Nederland, werd vastgesteld door Gré van der Baan (mei 1948). Memorabele eerste vaststellingen zijn ook het mannetje Bruinkopgors gevangen door mevr. Kuperus (juli 1963), of nog recent de een-vrouwswaarneming door Ellen de Bruin van een Witkeelgors aan de Diemerzeedijk (3 mei 1997).

Conclusie

In de afgelopen eeuw zijn 121 nieuwe vogelsoorten (c.q. 131 'taxa') voor de regio vastgesteld, hetgeen het huidige totaal van de Groot-Amsterdamse lijst gebracht heeft op 302 vogelsoorten, c.q. 313 taxa. Daarvan werden 20-25 soorten maar één keer (met zekerheid) waargenomen:

Tabel 6

Enmalig in de regio vastgestelde vogelsoorten

Sneeuwuil	1806	Vale Lijster*	1977	Roodstuitwaluw	1992
Renvogel#	1850	Orpheusspotvogel	1980	Krekelzanger#	1992
Arendbuizerd	1905	Amerikaanse Oeverloper	1980	Vale Gier*	1993
Baltische Mantelmeeuw#	1930	Kleine Zwartkop	1980/1981	Witkeelgors#	1997
Baardgrasmus	1948	Sperwergrasmus	1981	Kleine Canadese Gans#	1998
Blonde Ruiter	1955	Indigogors*	1989	Huiskraai*	1999
Steppevorkstaartplevier	1958	Rotskruiper*	1989	Kortteenleeuwerik	1999
Steppehoen	1963	Iberische Tjiftjaf	1990	Graszanger	1999
Steppekievit	1968				

* / # : Aanvaard / resp. niet aanvaard (5) door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA).

Naast deze ontwikkelingen heeft ook de broedvogellijst een opmerkelijke progressie te zien gegeven, zowel kwantitatief als kwalitatief.

Voor de Tweede Wereldoorlog zijn 112 soorten voor het eerst met zekerheid broedend vastgesteld. Sedertdien werden daar nog eens zo'n 40 broedvogels aan toegevoegd, de meeste onregelmatige en incidentele. Met zekerheid zijn 144 wilde soorten broedvogels vastgesteld.

Elk decennium kende enige opmerkelijke nieuwelingen aan het broedvogelfront: een invasie van Steltkluten in de jaren dertig, eerste regelmatige broedgevallen van Zwarte Roodstaart, Krooneend en Witooogend in de jaren veertig, Klein Waterhoen in de jaren vijftig, Kleinst Waterhoen en een kolonie Witwangsterns in de jaren zestig, veel Strandplevieren in de jaren zeventig, Blauwborst en Buidelmees als reguliere broedvogel sedert de jaren tachtig, en de opmars van bosroofvogels in de jaren negentig.

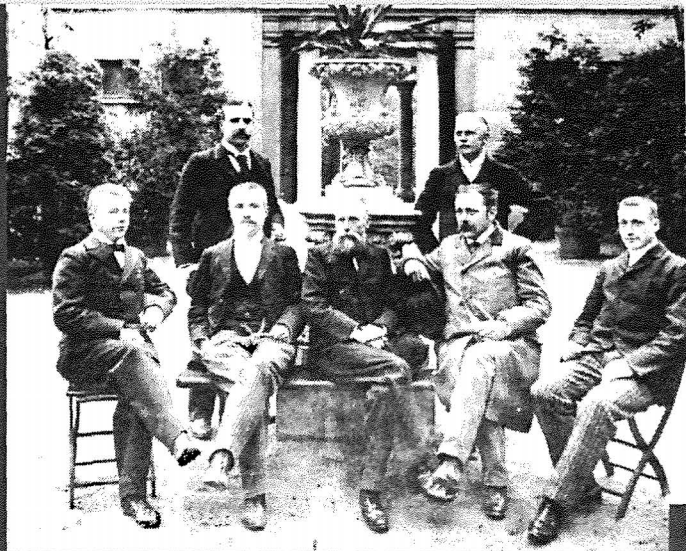
In het hierna volgende chronologisch soorten-overzicht kunnen al deze ontwikkelingen gedetailleerd worden nagelezen.

Top-honderd

van ontdekkers van nieuwe vogelsoorten
in de regio Groot-Amsterdam

V.l.n.r.: Jan Pieter van Wickevoort Crommelin, Jac. P. Thijssen en Henk Delsman.

Artismedewerkers met rechts Paul Louis Steenhuizen, omstreeks 1893.

Ranglijst van vogelwaarnemers, opgesteld op grond van het aantal door hen ontdekte nieuwe vogelsoorten voor de Amsterdamse avifaunistische lijst. Tevens namenregister van vogelwaarnemers op het chronologisch soorten-overzicht 1285-1999.

		ontdekkingsjaren	nieuwe soorten			ontdekkingsjaren	nieuwe soorten
1	H. Koller	1878-1890	68	27	M. d'Hondecoeter	1670	2
2	J.P. van Wickevoort Crommelin	1853-1879	24	28	F.E. Blaauw	1881-1891	2
3	J.P. Thijssen	1893-1902	17	29	mej. Kruijmel	1887-1889	2
4	P.L. Steenhuizen	1892-1922	13	30	M.E.G. Bartels	1895-1899	2
5	J.E. Sluiter	1937-1961	10	31	E. Heimans	1897	2
6	P.C. de Snoo	1925-1926	8	32	J.W.C. de Koning	1902/1903	2
7	T. van Domselaer	1636-1664	6-8	33	A.E.H. Swaen	1903	2
8	K.H. Voous	1930-1959	3-5	34	J.A. Sillem & J.G. van Marle	1908-1915	2
9	H.M. Labouchère	1860-1868	4	35	H.C. Siebers	1911	2
10	H.C. Delsman	1903-1907	4	36	Tj. Gs. de Vries	1926-1935	2
11	A.A. Hinloopen	1941-1964	4	37	D. Piet	1929-1936	2
12	H. Schlegel	1850-1864	3-4	38	R.J. Benthem	1932-1934	2
13	A.L. Fischer	1887-1892	3-4	39	G.J. van Bladeren	1968-1972	2
14	J. C. Ladiges	1939-1942	2-4	40	C. Kerbert	1902-1905	2
15	M. Houttuyn	1788-1797	3	41	W. van Dieren & T. Hunger	1919	1-2
16	C. Eykman	1898-1901	3	42	P.B. Jansen	1927-1937	2
17	F. Koster	1935-1937	3	43	P.W. Brander	1943	1-2
18	H. van der Lee	1943-1946	3	44	C.H. de Kruijf	1954-1964	1-2
19	J.J. Frieswijk	1952-1966	3	45	C.J. Temminck	1806-1807	1(-2)
20	M. Bakker	1958-1964	3	46	G. van Amstel IV	1285	1
21	A.N. Swart	1963-1974	3	47	J. de Gheyn	1600	1
22	J.W. de Roever	1958-1966	3	48	A. Buurt	1770	1
23	G. van Duin	1979-1999	3	49	hr. Lowenström	1872	1
24	F. Vogelzang	1980-1999	3	50	gebr. G. & H.W. de Graaf	1884	1
25	K. Straatman	1971-1999	2(-3)	51	K. Swierstra	1888	1
26	J. van den Vondel	1637-1642	2	52	J. ter Meiden jr.	1896	1

53	R. Snouckaert van Schauburg	1900	1	81	P.C. Meijer (+ Swart & de Kruijf)	1965	1
54	hr. Asperen	1905	1	82	fam. P. Meeth (+ De Roever)	1966	1
55	F. Quené	1910	1	83	E.J. van IJzendoorn (+ Frieswijk)	1966	1
56	gebr. Van Heurn	1910	1	84	H. Bresser (+ Frieswijk)	1967	1
57	E. Maarse	1920	1	85	hr. Rozendaal	1967	1
58	J. Verwey	1925	1	86	W.D. Jansen	1967	1
59	mej. M. Hollefeld	1929	1	87	H. Niesen & T. van Spanje	1968	1
60	F. Haverschmidt & G.J. van Oordt	1929	1	88	Bonten & Veenstra (+ Swart)	1969	1
61	P. Op de Coul	1929	1	89	J. Walters	1969	1
62	B. Hamel & C. van Sparrendak	1930	1	90	M. & G. Bos	1972	1
63	S. van Angeren	1930	1 [#]	91	M. v.d. Berg (+ Arntzen & Straatman)	1973	1
64	L.A. Jägerskiöld	1930	1 [#]	92	T. van der Have	1977	1
65	L.C. Jonker	1935	1	93	J. Swaab	1979	1
66	S. Pinkhof	1936	1	94	E. van Gool	1980	1
67	H.J. Slijper	1940	1	95	S. Schoevaart	1982	1
68	H.W. Fischer	1942	1	96	R. van Beusekom	1988	1
69	D. de Jonge	1942	1	97	fam. Ides & hr. Dorgelo	1989	1
70	A.A.J.H. Marres	1946	1	98	R.J.J. Vlek & A.J. van Loon	1990	1
71	J. Hittinger	1947	1	99	D. Groenendijk	1992	1
72	J.G.S. Overmaat	1947	1	100	R. Geene & D. Tempelman	1992	1
73	mej. S.M. van der Baan	1948	1	101	F. Padmos	1993	1
74	W. de Gier	1949	1	102	F. Visbeen	1996	1
75	J. Veenman & A. Wiggelaar	1950	1	103	A.L. Pieters, J. Koerts & G. Roosien	1996	1
76	hr. Eigenhuizen (+ C. de Kruijf)	1954	1	104	E.A.H. de Bruin	1997	1 [#]
77	NJN district IV	1958	1	105	W. van der Waal	1998	1 [#]
78	mevr. H. Kuperus	1963	1	106	W. van den Brink	1999	1
79	B. Keizer & CJN	1963	1	107	F. van Groen	1999	1
80	G.J. Oreel (+ De Roever)	1964	1	108	P. Bergkamp	1999	1

Excursie van de Vogelstudiegroep Amsterdamse Bos, circa 1961, met op de fiets ons latere erelid Bien van Drooge.

Het Vogeloverleg Diemen op hun 17e 'Grote Soortenjaagdag', 15 mei 1993 bij kilometerpaal 20.0 op de Oostvaardersdijk; v.l.n.r. René Stet, Rob Sjouken, Fred Vogelzang en Guus van Duin.

